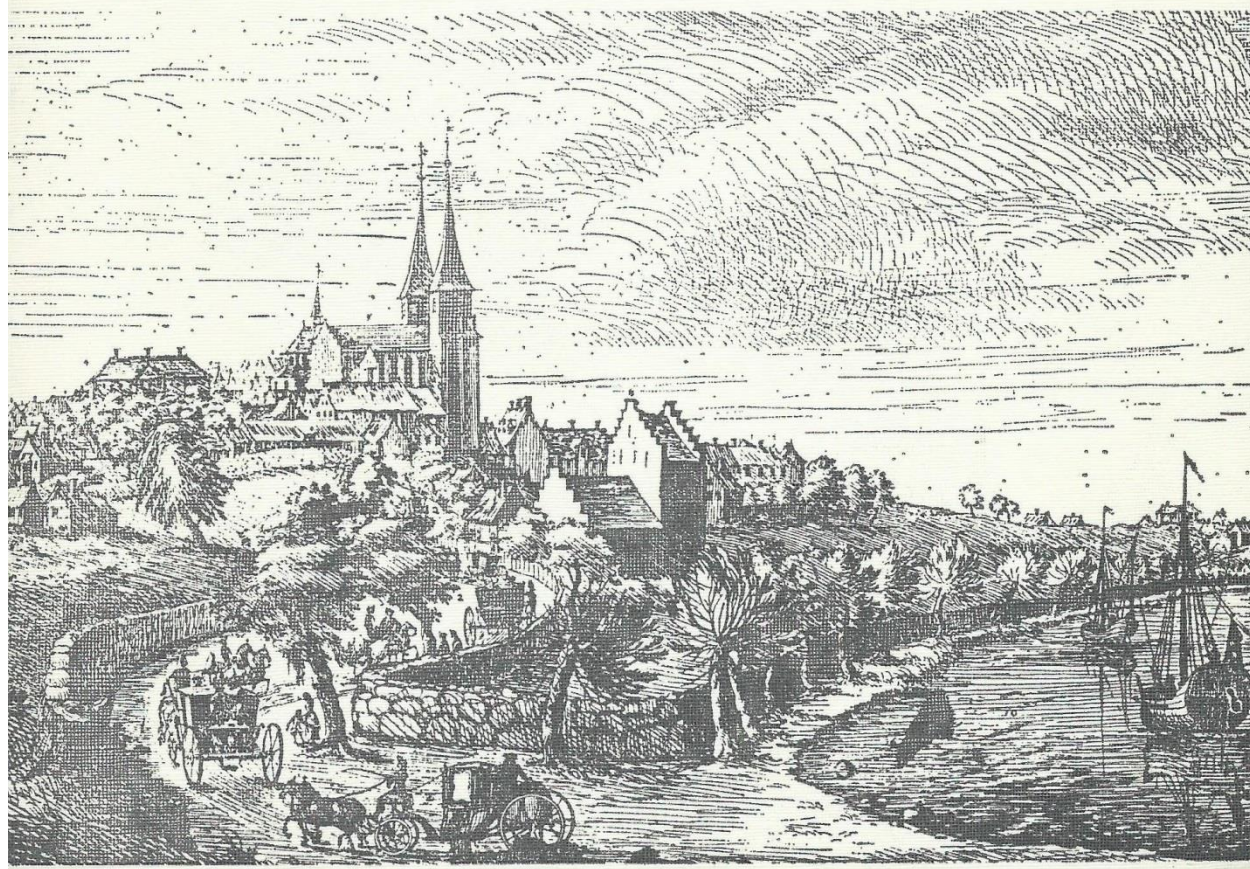

ARTHUR FANG

ROSKILDE

II.

FRA BYEN OG DENS HISTORIE

SVENSKERNE

— — hverken raison eller motiver haffuer kundt gielde imod macten.

Joakim Gersdorff. Christen Skeel.

Natten til den 14. februar 1658 indfaldt oberst Ascheberg sig med sine ryttere i Roskilde og udplyndrede en del af borgernes huse. Da dagen gryede, blev der optaget forhandlinger med svenskerne, og der blev betalt 200 rigsdaler til obersten for at entvige byen uden at gøre den videre molestation. — Det var Karl Gustavs første hilsen til Roskilde, en lille forsmag på udplyndringerne og et beskedent forskud på de enorme pengesummer, byen senere måtte udrede.

Den 11. februar var Karl Gustav gået over det tilfrosne Grøn-sund i ilmarch mod København, tre dage senere nåede han frem til Torslunde. De i Vordingborg afbrudte fredsforhandlinger blev genoptaget i Høje Tåstrup præstegård, hvor en foreløbig fred den 18. februar blev undertegnet. Man ville nu tage sig tid til under bekvemmere og større pladsforhold at udarbejde traktaten endeligt. Dette arbejde blev henlagt til Roskilde, og rimeligvis har forhandlingerne fundet sted på Roskildegård, den tidligere bispegård. Den 26. februar var arbejdet tilendebragt — Roskilde-freden bærer denne dato, skønt den først dagen efter mellem kl. 12 og 1 blev beseglet i domkirken.

For svenskerne har der kun kunnet være tale om domkirken som en tilstrækkelig pompøs ramme om en sådan storbegivenhed. Sceneriet har udspillet sig foran den gyldne altertavle, som havde sin plads neden for trappen op til koret — hele korpartiet var stadig en lukket verden — man har ryddet plads ved at skaffe stolestaderne af vejen.

Underskriverne var: den franske gesandt de Terlon, den engelske gesandt Philip Meadowe, de svenske kommissarier, den danske rigsgreve, Christian IV's svigersøn, Corfitz Ulfeldt og den svenske admiral og rigsråd Steen Bielke. Hertil kom de danske underhandlere rigshovmester Joakim Gersdorff og rigsråd Christen Skeel. — Det var ved den lejlighed, at Gersdorff henvendt til Meadowe hviskede kejser Neros ord: *utinam nescirem literas* — gid jeg ikke kunne skrive.

Endnu stod tilbage for de to ulykkelige danske mænd at give deres konge underretning — Christen Skeel blev så medtaget af, hvad der var sket, at han var nedbrudt til døden. — Samme dag, som beseglingen havde fundet sted, skriver de fra Roskilde et brev til Frederik III, hvori det bl. a. hedder:

Vi har nu i Herrens navn efter lang og besværlig underhandling fuldendt traktaterne med de svenske kommissarier. — Vi for vore personer ville ønske, at det måtte have været bedre. Gud skal vide, at vi har gjort vort dertil, men hverken raison eller motiver har kunnet gælde imod magten — —.

Omstændighederne havde bevirket, at Roskilde kom til at lægge navn til den dyreste fred, Danmark nogensinde har måttet slutte. Da Øst-Danmark blev flænget ud, sønderlemmedes det gamle danske rige.

Alt dette foregik i det lille, dybt nedsneede Roskilde — i en bidende vinterkulde — i den mærkeligste vinter i Skandinaviens historie. Det var mere end hundrede år siden, fjendtlige soldater havde gæstet byen. Nu fik den kærligheden at føle, så det forslog.

Mens forhandlingerne stod på og et godt stykke tid derefter, havde Roskilde måttet huse og beværte de mange høje herrer og deres tjenerskab foruden fire svenske regimenter. Det havde kostet dyrt. Ud over hovedsummerne nævnes også en ekstraregning for Ulfeldt og Bielke hos apotekeren, sikkert for hans gode vin; datidens apotekere var næsten altid vinhandlere og måtte undertiden også give rollen som finere gæstgivere.

Som en sidste hilsen er der en regning for kongen af Sveriges Durchzug og natteleje med sin store kommitat, da han rejste til Frederiksborg, hvor kong Frederik havde indbudt til stort taffel — til ære for Roskilde-freden! — Da alt det ende-

lig var overstået, har roskildenserne trukket vejret lettet og tænkt, at det kunne have været værre. De anede den gang ikke, hvor slemt det skulle blive.

En tid har der i Roskilde levet en ganske kuriøs sagdanelse. Den havde udnævnt ejendommen Algade 2, det østre hjørne af Allehelgensgade, til det sted, hvor Roskilde-freden var blevet sluttet. Som gyldigt bevis herfor har de gamle roskildensere peget på en indskriftstavle, som sad indmuret i huset.

I 1770 var den svenske kronprins Gustav (den senere Gustav III) på gennemrejse til udlandet. Han skal efter traditionen have gjort holdt i Roskilde for at se domkirken. Man skal have fortalt ham om huset, hvor Roskilde-freden var blevet sluttet, og vist ham tavlen. Hans kgl. højhed skal — hvad der lyder ret usandsynligt — have ytret lyst til selv at læse indskriften. En stige blev skaffet til veje; til sin egen og andres forundring var det ordene på en mindetavle fra den store bybrand i 1735, kronprinsen læste.

Først et godt stykke ind i marts 1658 forlod svenskerne Roskilde, men allerede i begyndelsen af august var de der igen. Karl Gustav havde brudt Roskilde-freden, gjort landgang ved Korsør og var hastigt på vej mod København. Denne gang skulle intet standse ham, nu gjaldt det hovedstaden og med den hele riget.

Karl Gustavs sten, som står i det lille anlæg foran den røde mur på torvet i Roskilde. Om den beretter Just Mathias Thiele:

»Paa Veien mellem Roeskilde og Snoldelev findes tæt udenfor førstnævnte By, paa høire Haand, en Steen i et Gierde, i hvilken sees fire Huller eller Mærker, saadanne som indhugges i Steen, der siden skulle kløves. Om denne Steen fortælles, at da den svenske Konge, Carl Gustav, gjorde Angreb paa Kiøbenhavn, havde han sine Soldater samlede trindt omkring sig ved Roeskilde og forsikkrede dem, at det var ham ligesaa let at splitte Danmarks Rige og at erobre Kiøbenhavn, som det vilde være ham at kløve den Steen, som laae ved hans Side. Vel begyndte han dette Arbeide i Armeens Paasyn, men det vilde ikke gaae for ham. Han lod derfor Steenen forblive heel, og saa gjorde han og med Danmark.«

Karl Gustavs sten på torvet i Roskilde.

Den 8. august nåede de tre første svenske regimenter til hest frem til Roskilde. Denne gang blev der taget skrappt fat, bl. a. blev borgerskabet frataget »deres Geværer, som vare Fyrbøsser, Musketter, Pistoler, Morgenstjærner, Piker og Sidegeværer«. Hvad det kostede at forpleje de første svenskere blev bogført, og den lange, lange liste over forplejninger, brandskat, leverancer af materiel, natural- og arbejdsydelser blev påbegyndt. Allerede den 10. august ankom kongen af Sverige med den ganske armade og holdt natlager i byen med alle sine høje officerer og deres betjente samt kancelliet og alle hofbetjentene. Det blev ikke ved denne ene gang, at Karl Gustav og i øvrigt også dronning Hedvig Eleonora overnattede i Roskilde.

Havde tallene før været i hundreder af rigsdaler, steg de nu til tusinder. Umådelige leverancer blev ydet til de regimenter, der var assigneret på byen (anvist byen): ca. 2 mill. skålpund brød (1 skålpund = c. $\frac{1}{2}$ kg), 800 tønder gemene tvebakker, c. 15000 tønder øl og lige så mange pund kød m. m. m.

Der kom også syge og kvæstede svenske soldater til Roskilde og skulle forplejes, ialt 1400 mand fordelt på tre hold. De blev tilset af 6 regimentsfeltskærere; og en kommissær, som almindelig blev kaldt den krancke Commissari, havde opsigts med dem. Nogle døde og blev begravet, de fleste forøvrigt uden kiste — alt skulle byen betale. De »bedre« lig blev bisat standsmæssigt. Vi ved, at to svenske officerer kom til at hvile i domkirken og een i Vor Frue Kirke, men der kan godt have været flere. Ved en reparation i Vor Frue Kirke i 1864 fandt man bag et vægpanel resterne af sørgefanan over en svensk kaptajn, indskriften i guldbogstaver meddelte, at han var falden under stormen på København. Også da svenskerne første gang var i Roskilde havde de benyttet domkirken til begravelser. En notits i regnskaberne oplyser, at Povl Klokker i løbet af nogle uger havde måttet købe ialt 10 lod røgelse på apoteket, »dér det svenske Lig stod udi Mester Kristoffers Kapel [o: Vor Frue Kapel] og lugtede så meget«.

Under den anden krig var det almindeligt, at svenskerne for gode ord og betaling i købstæder og landsbyer lagde en salvogarde, der skulle beskytte mennesker og gods. Det blev nu ofte så som så med beskyttelsen. I Roskilde var chefen for salvo-

garden den samme som kommandanten for besættelsestrop-
perne i Roskilde by og len, en oberstløjtnant Jacob Hilchen.

En sag, der førtes for Roskilde rådstueret i oktober 1660, kaster et grelt lys over hr. Hilchen som beskytter. I forhørene oplystes det nemlig, at to af oberstløjtnantens tjenere havde stjålet et skrin med guld- og sølvsager, som kannik ved domkirken, magister Iver Eilersen før sin død havde skjult for at sikre sin enke »imod fjendens pludselige plyndring og berøvelse«.

Efter den meste tid at have boet på Roskildegård måtte oberstløjtnant Hilchen nogle uger før fredsslutningen i maj 1660 forlade sit gode kvarter og havde »med gevalt« indkvarteret sig i Ellen salig Ivers hus, i øvrigt en anselig bolig, hvor både kongen og dronningen af Sverige havde haft losement og kvarter flere gange, ligesom også siden grev Magnus de la Gardie, general Banier og på det sidste fyrsten af Sulzbach havde boet her. — En dag, da Hilchens to tjenere ledte efter et sted, hvor de kunne skjule sig, dersom de danske skulle komme, var de kravlet helt op på husets tag; her fandt de ved skorstenen skrinet. De to fyre stak straks et par guldkæder til sig, inden de overgav skrinet til oberstløjtnanten, der — efter en fingeret eftersøgning af tyvene — lod det føre til Sverige.

Ud over beskyttelsen af byen havde domkirken anmodet om særlig varetægt og havde betalt derfor. Alligevel blev vadmelsfanen og hvæssestenen, som kong Albrecht havde sendt dronning Margrethe, »borttaget« fra højkoret af svenskerne. Lad så være med disse kuriositeter; skammeligt var det, at en af domkirkens fornemste skatte, dronning Margrethes gyldne kjole, ved denne lejlighed forsvandt. Dronning Hedvig Eleonora havde kastet sine øjne på den; hvad hjalp så al salvogardering.

Hvor forrykt begrebet krigsbytte end er — det overgås dog af kirkeran.

Svenskerne var slemme mod os, til gengæld har sagndannelserne været hårde ved dem. Der er en tradition om, at svenskerne skal have ødelagt udsmykningen på dronning Margrethes sarkofag; den kan dog afvises.

Både til svenskernes lejr ved Valby og til deres fæstningsanlæg ved Køge måtte Roskilde sende en masse af al slags materialer og værktøj samt håndværkere af flere forskellige

fag, til Køge desuden 60 mand til at grave og 6 vogne til at køre palisader og tørv, desuden til Kronborg 5 murermestre.

Alle disse mennesker skulle byen lønne og forpleje, hver mand fik mad med til en måned ad gangen.

Da der i oktober atter rekvireres håndværkere, er man i Roskilde ved at tabe tålmodigheden og skriver i et brev til den svenske generalkvartermester Erik Dahlberg: Gud give, der snart bliver fred, da det ellers er ude med os arme folk, da man må holde 70 mand i arbejde for svenskerne, dels på Kronborg, dels andet steds, til byens snarlige ruin.

Det synes som om svenskerne har villet sikre sig et fast tilflugtssted i Roskilde, der nævnes nemlig udgifter til »fortification og forandring« af Roskildegård, hvor kommandanten som nævnt havde opslået sin residens.

Leverancer og indkvartering var tunge byrder; men også når svenskerne blot drog gennem byen kostede det mange penge og megen ulejlighed. Der nævnes bl. a. »det store Durchzug«, hvor borgerskabet måtte gøre 6030 ægter (kørsler). Adskillige gange drog svenske-kongen selv, dronningen, rigsdrosten, rigsadmiralen, rigsmarskallen, mange generaler og andre høje officerer samt de tartanske (skotske) gesandter gennem byen. Alle nød de frit traktement. Regningen er på 5000 rigsdaler.

Til sidst var bunden skrabet; da der skulle betales 940 rdl. til munderingspenge, måtte beløbet »opbringes udi kobber, tin og messing, eftersom byen var forarmet og ikke kunne bringe penge til veje«. Borgerskabet måtte sige farvel til deres husgeråd.

Vel var freden bleven sluttet i København den 26. maj 1660 — den mildnede kun lidt på Roskilde-freden — men svenskernes udsugninger fortsatte. Lige til midten af juli nævnes der i Roskilde-regnskaberne leverancer til dem, og efter fredsslutningen var hovedkvarteret for en måneds tid henlagt til Roskilde. Endelig blev svenskernes afmarch heller ingen billig historie; fra hele landet drog de gennem Roskilde til Helsingør og skulle forplejes undervejs. Under marchen tog soldaterne det ikke så nøje, men trampede rask væk ind på markerne, så kornet blev »meget ilde ruineret«.

Da svenskerne langt om længe var ude af landet, gjaldt det for regeringen at danne sig et overblik over tilstanden, der blev

udnævnt kommissarier, og til dem afgav købstæderne indberetning. Alle de mange tal og oplysninger i Roskildes indberetning resulterer i, at udgifterne under svenskekrigene ialt beløber sig til 108.796 rigsdaler; at overføre dette beløb til nutidige forhold vil være meget vanskeligt, men det var for den lille fattige by under alle omstændigheder et kæmpebeløb, der for lange tider satte den i knæ.

Ligesom den første har også den anden svenskekrig afsat et par sagnannelser. Endnu for et halvt hundrede år siden fortæller det, at svenskerne havde gjort forsøg på at bortføre den store højtidsklokke i domkirkens nordre tårn; den havde været dem for tung, så de havde pænt måttet lade den hænge. En variation af dette sagn fortæller, at det var Fastenove-klokken i rådhusårnet, de ville have fingre i, men heller ikke den kunne de få ned. Af arrigskab skulle de have slået et skår i den. Hullet blev dog senere fyldt med sølv, så klokken beholdt sin smukke klang. Det er vel overflødigt at bemærke, at klokken vel er slidt, men ellers hel og pæn.